

En publikasjon utgitt av
Kirkens Bymisjon

Den aksepterte rasismen

Tekster om
antisiganisme

Kirkens Bymisjon er en ideell organisasjon som arbeider i byer over hele Norge. Vårt oppdrag er å avdekke og lindre nød og å påvirke og endre årsakene til nød og urett.

Kirkens Bymisjon driver Romano kher, romsk ressurs- og kultursenter, i samarbeid med norske romer.

Organisasjonen møter også mange romske EU-migranter. Avdeling fattige tilreisende ved Bymisjonssenteret driver ulike lavterskeltilbud, og jobber for å motvirke og forebygge diskriminering og utnyttning og for å forbedre de humanitære forholdene for fattige EU-migranter.

Det er avdeling fattige tilreisende ved Bymisjonssenteret i Oslo som står bak denne utgivelsen.

Redaktører: Mari Seilskjær og Marit Nybø, Kirkens Bymisjon

Forarbeid og idéutvikling: Mariam Kirillos
Bearbeidelse og redigering: Kjersti Kanestrøm Lie
Illustrasjoner: Daniel Lynau
Ansvarlig for fotoprojekt: Raluca Motei
Design: Jenny Hutchens

Foto s. 6: Ilja C. Hendel/Kulturdepartementet
Foto s. 54: Gorm Gaare
Foto s. 58: Minotenk, Hilja Marie Almerud, Oslo kommune/Sturlason
Foto s. 62: Hanna Johre/NRK

Trykk: Merkur Grafisk AS. Trykt i Norge
Papir: Edixion offset
Opplag: 3000

Publikasjonen er utgitt med støtte fra Bufdir (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet)

2022

Romer utsettes for omfattende rasisme og diskriminering i Norge. Denne formen for rasisme, antisiganisme, er lite kjent og møter lite motstand.

Kirkens Bymisjon møter mange som kjenner antisiganismen på kroppen. Vi er tett på både norske romer, som er en nasjonal minoritet, og tilreisende europeiske romer. De forteller at de ofte møtes med forutinntatte holdninger og at vi som samfunn mangler kunnskap om deres situasjon. Ved å dele sine historier ønsker de å bidra til økt kunnskap om hvordan antisiganisme kan komme til uttrykk.

Et viktig kjennetegn ved rasisme er at enkeltmennesker reduseres til representanter for en gruppe. Vi ønsker å motvirke dette gjennom å løfte fram ulike romske stemmer og deres personlige erfaringer, i form av både tekst og bilder.

Vi bruker også håndskrift for å framheve det menneskelige og unike. Utdrag fra tekster er skrevet for hånd, for å knyttes tettere til avsenderen og forsterke det personlige uttrykket. I de aller fleste tilfellene er det bidragsytternes egen håndskrift som er brukt.

Det viktigste innholdet i denne publikasjonen er bidrag fra romer som deler sine erfaringer og refleksjoner. De har ulik bakgrunn og er i ulike livssituasjoner, men har det til felles at de vet mye om hvordan antisiganisme erfarer. Du kan i tillegg lese intervjuer om mediedekningen av romer, og om antisiganismen og det antirasistiske arbeidet i Norge. Du finner også en tekst om hvordan rasismen mot romer har satt seg i systemet og blant annet slår ut i regelverk som virker diskriminerende. Bakerst i magasinet finner du noen gode råd til hvordan du kan bli enda bedre antirasist, også i kampen mot antisiganisme.

Vi håper at publikasjonen kan være en øyeåpner, og engasjere flere i kampen mot antisiganismen.

God lesing!

Adelheid Firing Hvambsal
Generalsekretær i Kirkens Bymisjon

Forord

3

Hilsen fra kultur- og likestillingsministeren

6

Fra redaksjonen: Bli opprørt!

8

Call me Roma.

Perspektiver på og erfaringer med antisiganisme
AV MARIA DUMITRU

12

Arbeidslivets skyggeside.

Om diskriminering og utnyttning, men også om å være heldig
AV GUTSA TRANDAFIR

20

I spagat mellom to verdener.

Om å være norsk, men aldri norsk nok
AV SAFIRA JOSEF

24

**Foto-essay om hverdagen for
tilreisende romer i Oslo**

32

Dra tilbake dit du kommer fra!

Om en skredder som måtte tigge mot sin vilje
AV CRISTINA MIHAI

40

Auschwitz bare sover.

Beretning fra en Holocaust-overlevende
AV RITA PRIGMORE

48

Stopp antisiganismen!

Med krav om en bedre framtid
AV AMORINA LUND

52

Oppskrift på shach shuklo, kålgryte med høne og ris

54

Ut av blindsonen.

Om antisiganisme og det antirasistiske arbeidet i Norge
AV ELIDA HØEG

56

- Det går framover, men altfor sakte.

Om fordommer og mediedekning av romer
AV ELIDA HØEG

60

Hva kan du gjøre i møte med antisiganismen?

65

Vi må kjempe for et samfunn med plass til alle

ANETTE TRETTEBERGSTUEN
Kultur- og likestillingsminister

Rasisme er uakseptabelt, og det er skadelig både for enkeltmennesker og for samfunnet. Å ta avstand fra mennesker basert på fordommer og stereotyper kan lede til diskriminering, og i verste fall til hat, vold og drap.

Mange ulike grupper utsettes for rasisme og diskriminering, men det betyr ikke at rasisme og diskriminering er én bestemt ting. Det kan ta ulike former, treffe på ulike måter og treffe ulike grupper ulikt. Romer er en gruppe som er spesielt utsatt for rasisme og diskriminering, flere undersøkelser bekrefter dette.

Som nasjon har vi våre skampletter. For regjeringa er det viktig at vi ikke skyver dette under teppet, men at vi prøver å forstå og å lære. Derfor var det viktig at den norske staten den 8. april 2015 ga en offentlig unnskyldning til norske romer for den rasistiske ekskluderingspolitikken som ble ført både før og etter andre verdenskrig. Vi må aldri glemme, og vi må forsikre oss om at vi lærer av våre feil, slik at det aldri skjer igjen.

Vi skal alltid fordømme rasisme og diskriminering. Samtidig er det viktig å være klar over at det tar lang tid å endre holdninger og motvirke seiglivede fordommer. Og jeg er urolig og bekymret over det økende omfanget av rasistiske og ytterliggående idéer som vi ser i dag, ikke bare ute i verden og i Europa, men også her hjemme.

Det er både et stort samfunnsproblem og skadelig for enkeltmennesker. I bunn og grunn er dette også en frihetskamp, en solidaritetskamp, og en kamp for hva slags samfunn vi ønsker å ha. Derfor er Ap-Sp-regjeringa tydelig på at vi ønsker å sette arbeidet mot rasisme høyt på dagsordenen nå når vi styrer.

Vi skal sørge for at flere departementer tar ansvar for dette, og lage en handlingsplan mot rasisme, ekstremisme og diskriminering. Det er også viktig at unge mennesker lærer mer om dette, og derfor vil vi sørge for at elever får mer kunnskap og informasjon om hatefulle ytringer og konsekvensene av rasisme gjennom skoleløpet.

Vi har allerede et sterkt vern mot diskriminering i Norge. Norske romer, så vel som tilreisende romer, er omfattet av dette. Likevel vet vi at det norske storsamfunnet har et stykke arbeid å gjøre for å ta tak i diskriminerende og rasistisk atferd rettet mot romer.

Vi skal stå sammen for et samfunn fritt for rasisme og diskriminering, og vi skal stå opp for et samfunn med plass til alle. Det er i stor grad et politisk ansvar, og det tar regjeringa på største alvor.

Kultur- og likestillingsminister Anette Trettebergstuen

**Bli
opprørt!**

Debatten om rasisme i Norge har beveget seg viktige skritt framover de siste årene. Vi har blitt flinkere til å oppdage rasisme, si ifra og kreve endring. Men framgangen kommer ikke alle like mye til gode. Rasismen mot romer, antisiganismen, lever fremdeles i beste velgående, uten å bli snakket om.

AV REDAKSJONEN

Vi i Kirkens Bymisjon avdeling fattige tilreisende møter noen av de menneskene som er aller mest utsatt for diskriminering og rasisme her i landet. Vi driver humanitære tiltak for fattige EU-migranter, som akuttovernatting, matsservering, vaskeri, rådgivningstjenester og veiledning. En stor andel av gjestene våre er romer fra Romania. De fleste er her på kortvarige og ofte gjentatte opphold. Mange av dem lever i stor fattigdom. De mangler et fast sted å bo, og tigger, panter flasker eller selger magasiner.

Romene vi møter blir grovt trakassert og diskriminert i Norge. De nektes å pante flasker i butikken, blir verbalt angrepet, mistenkeliggjort, spyttet på og bedt om å flytte seg fra steder de har lov til å være. Slike opplevelser omtales som dagligdagse. Mange har blitt utsatt for vold.

Mye av rasismen mot romer er helt åpenlys. Mens andre former for rasisme har et sterkt sosialt og moralsk stigma knyttet til seg, gjelder det i liten grad for antisiganismen. Den er en urovekkende akseptert form for rasisme. Undersøkelser bekrefter at romer er den etniske gruppa som flest nordmenn er skeptiske til. Fordommene mot romer er sterke, og vi mangler kunnskap som utfordrer dem.

Romer

Romer er den korrekte betegnelsen på minoritetsgruppa som også har blitt kalt romfolk og sigøynere.

Ordet bøyes rom/romen i entall og romer/romene i flertall. Adjektivet er romsk.

Er Europas største etniske minoritet.

Utgjør mellom 10 og 12 millioner mennesker. De fleste befinner seg i Sentral-Europa og på Balkan.

Er en heterogen folkegruppe. Kulturelle særtrekk varierer fra gruppe til gruppe og fra land til land.

Kilder: Språkrådet, Europarådet, Store norske leksikon.

Mens andre former for rasisme har et sterkt sosialt og moralsk stigma knyttet til seg, gjelder det i liten grad for antisiganismen. Den er en urovekkende akseptert form for rasisme.

Diskriminerende regelverk

Antisiganisme kommer til uttrykk som hatkriminalitet, kunnskapsløshet og fordommer, men kan også være mer indirekte eller skjult. Den er så dypt integrert i kulturen vår at den lever videre også uten at vi bevisst går inn for å behandle romer dårligere. Antisiganismen har satt seg i systemet.

Regelverk som er generelt utformet kan være diskriminerende mot romer. I Oslo gjelder fortsatt soveforbudet, som ble innført av bystyret i 2013. Forbudet innebærer at personer som sover på gata eller i en bil kan bli vekket, jaget vekk og bøtelagt. Norsk senter for menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo har slått fast at forbudet virker diskriminerende, og at tilreisende romer rammes særlig hardt.

Et annet eksempel er en instruks fra regjeringen fra 2013, som sier at EØS-borgere som tas for nasking kan utvises eller bortvises. Instruksene ble eksplisitt begrunnet i at det kom flere europeere til landet for å tigge. Vi har sett saker hvor rumenske romer, som har rett til å oppholde seg her, har blitt sendt ut av landet etter å ha tatt en sjokolade eller ei pølsepakke. Likestillings- og diskrimineringsombudet har advart mot at personer med romsk bakgrunn er ekstra utsatt for utvisning på dette grunnlaget, og at praksisen kan være indirekte diskriminerende.

Norge bryter menneskerettighetene

Rasismen mot romer handler også om hva som *ikke* blir gjort. En kartlegging Kirkens Bymisjon gjorde i november 2021 viser at en stor andel av bostedsløse EU-migranter i Oslo er romer fra Romania. De utgjør hele 50 prosent av dem som bor aller dårligst. En del bor på akuttovernatting, hvor de må oppholde seg utendørs store deler av døgnet. Andre bor i biler, campingvogner, skur, garasjer, eller utendørs eller i telt, året rundt.

Rumenske romer er EØS-borgere med lovlig opphold, men har dårligere sosiale rettigheter i Norge enn papirløse mennesker med endelig avslag på asyl. Norge ignorerer de menneskerettslige forpliktelsene vi har til å tilby akuttovernatting til denne gruppa. Romer på kortvarig opphold får ikke tilgang til velferdssystemet vårt, og det er ikke utviklet egne ordninger for å ivareta fattige EU-migranternes helt grunnleggende humanitære behov. Resultatet er at mange tilreisende romer i Norge lever under forhold vi aldri ville godta for andre.

La deg opprøre!

Et første og viktig skritt i kampen mot antisiganismen er å anerkjenne at den eksisterer, og å legge merke til den. Om vi skal klare å bryte opp strukturene og praksisen, må rasismen mot romer bli langt bredere kjent, og utløse fordømmelse fra vanlige folk. Fattigdommen romer lever under og volden de utsettes for må opprøre oss!

Vi håper du bruker anledningen til å lese deg opp, snakke om antisiganisme med folk du kjenner og til å ta til motmæle når den kommer til syne rundt deg. La oss møte rasismen mot romer med aktiv antirasisme, mer kunnskap og høylytt protest.

Romer i Norge

I Norge finnes både norske romer, ei gruppe som har vært i landet siden midten av 1800-tallet og som har norsk statsborgerskap, og tilreisende romer, hvor flertallet kommer fra Romania.

Antallet norske romer er usikkert, men anslås å være om lag 1000 personer. Det finnes ikke tall for tilreisende romer i Norge.

Norske romer har status som nasjonal minoritet, sammen med jøder, romanifolket (tater), kvener og skogfinner. De har særlige rettigheter som er slått fast i Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter.

Mange tilreisende romer reiser fra grov diskriminering og sosial nød i hjemlandet. En del skaffer inntekt fra å tigge eller pante flasker, og mange mangler et fast bosted i Norge. Andre tilreisende romer er mer etablert i Norge, og har jobb og bolig her.

Kilder: Store norske leksikon, Kirkens Bymisjon.

Call me
Roma

Perspektiver på
og erfaringer med
antisiganisme

I mange år visste ikke Maria Dumitru hva antisiganisme var, selv om både hun, familien og millioner av romer verden over har kjent den på kroppen. Dette er hennes historie.

MARIA DUMITRU

Maria Dumitru er en romsk akademiker, feminist og menneskerettighetsaktivist fra Romania. Hun begynner på en doktorgrad ved MF Vitenskapelig høyskole høsten 2022.

Oversatt fra engelsk

Min mor forteller: «Jeg jobbet som gatefeier. Klokka var fem om morgenen. Plutselig dyttet en mann meg mot veggen og klemte meg rundt halsen så jeg ikke fikk puste. Han slo meg. Jeg prøvde å komme unna, men fikk det ikke til. Til slutt klarte jeg å rømme. Andre gatefeiere hjalp meg å ringe politiet. Politiet kom etter en stund og sa til oss: *Hei sigøynere! Politiet skal kun ringes når det brenner. Ikke bry oss med sånt dritt som dette.*»

Moren min var rystet og fullstendig motløs. Hun anmeldte ikke engang han som angrep henne. Dette skjedde i Slatina, hjembyen min i Romania.

For alle som ikke vet hva antisiganisme er, har Europarådet gitt en grundig definisjon: «Antisiganisme er en spesifikk form for rasisme, en ideologi basert på ideen om rasemessig overlegenhet, en form for dehumanisering og institusjonell rasisme næret av historisk diskriminering. Den kommer blant annet til uttrykk gjennom vold, hatprat, utnyttning, stigmatisering og åpenbare former for diskriminering.»

I mange år visste vi ikke dette, verken familien min eller jeg. Vi følte hva antisiganisme var, men vi hadde ikke et navn på det. Vi visste bare at samfunnet hatet oss og fikk oss til å føle oss mindreverdige. Vi kunne bli bortvist fra butikker, vi ble ydmyket og henvist til et liv i elendighet, ved søpla langs elvebredden.

Mitt navn er Maria. Jeg er 26 år, og jeg er rom. Jeg er født og oppvokst i en segregert romsk bosetting i utkanten av Slatina.

De første fire skoleårene gikk jeg på en segregert romsk skole. På den tiden var det ingen ikke-romske barn i klassen min, vi var kun *rudari*¹. Jeg husker det var vanskelig å bli kjent med lærerne fordi de slutta etter et semester eller to. I likhet med mange andre romske foreldre, strevde også mine med å gi meg skikkelig skolegang. Jeg husker at de sa: «Bare utdanning kan hjelpe deg til å få et bedre liv». Dermed bestemte de seg for å flytte meg over til rumaniskolen².

På den nye skolen, hvor alle barna kunne lese, forsto jeg verdien av skolegang. Lærerne var opptatt av å følge opp alle elever og at alle barna skulle oppleve mestring. Vi fikk høre at vi var unike og at skolen ville gjøre oss til viktige mennesker. På min gamle skole, derimot, snakket lærerne knapt til oss, og hvis de først gjorde det, ble vi kalt dumme, late, ubrukelige. Vi fikk høre at vi var uten framtid. Vi ble ofte straffet, og til og med slått med en kjepp av og til. Jeg glemmer aldri den ydmykende følelsen av å bli utsatt for vold foran alle klassekameratene mine.

Jeg opplevde også utfordringer på den nye skolen. Jeg og andre romske jenter ble fort utpekt som mobbeoffer av de andre barna. Jeg ble kalt «sigøyner», og en annen med mørkere hud ble kalt «kråke»³. En annen romsk klassevenninne, som var lysere i huden, kunne lettere blande seg med de andre⁴. Til tross for den vanskelige velkomsten, var denne skolen annerledes. Jeg elsket lærerne og klasserommet var større, med finere møbler, flott tavle, og best av alt: Jeg ble anerkjent av lærerne. De verdsatte oss.

I ettertid har jeg lært at segregerte skoler er antisiganisme i praksis og at lærerne på disse skolene er de svakeste. De

Antigypsyism is so
rooted into European
culture and behaviour
that people don't even
recognize it as a racism

har ingen forventninger til elevene, og i enkelte tilfeller blir barn mobbet. I Romania har de fleste romske barn gått på segregerte skoler eller i segregerte klasser. Ifølge en rapport fra Verdensbanken har de større risiko for å falle ut av skolen på grunn av fattigdom, rasisme, diskriminering og mangel på støtteapparat. Uten et godt læringsmiljø og kompetente lærere, som er villige til å undervise elever uavhengig av etnisitet og bakgrunn, risikerer romske barn å bli fanget i en slik ond sirkel – som den rumenske staten er lite villig til å bryte.

Ifølge *Alliance against Antigypsyism*, en koalisjon av organisasjoner som produserte et viktig notat i 2017, er antisiganisme basert på fordommer og stereotyper som har blitt forsterket gjennom historien. Den finnes overalt i samfunnet: I utdannings- og rettssystemet, politiet, banker, butikker og blant folk på gata. Antisiganismen finnes også i regelverk og politikk.

På grunn av den systematiske undertrykkelsen, både historisk og i dag, blir romer i Romania fortsatt behandlet som annenrangs borgere i eget hjemland. De kalles ikke engang rumenere, men utlendinger. De er de andre, de onde og fremmede, avvikerne. Romer er så dehumaniserte at ikke-romske foreldre i Romania kan advare egne barn med fraser som: «Jeg sender deg til sigøynerne hvis du ikke oppfører deg!». Generasjoner av *gadje*⁵ blir oppdratt til å frykte romer, en frykt som senere utvikler seg til fordommer, diskriminering og hat. Et ferskt og opprørende eksempel er hvordan romer ble syndebukker under pandemien. De ble ansett å være dem som spredde koronaviruset, noe som utløste nye bølger av hat.

Vi må forstå at antisiganisme både kan være skjult og veldig synlig. Den påvirker alle romer, uavhengig av klasse, hudfarge, kjønn og seksualitet. Verst går det ut over dem som har flere minoritetsidentiteter, de opplever det som kalles interseksjonell diskriminering.

¹ I Romania er det rundt 14 undergrupper av romer. Min gruppe er *rudari* og jobbet tradisjonelt som treskjærere.

² *Rumani* er et rumensk ord for den rumenske majoritetsbefolkningen.

³ *Kråke* (*cioara*) er i det rumenske språket sammenlignbart med det engelske uttrykket «nig*er».

⁴ *Kolorisme* eksisterer også i Romania. Jo hvitere en rom er, desto lettere å blande inn.

⁵ Ikke-romske personer.

Mange romer lever i ekstrem fattigdom, uten tilgang til bolig, mat, vann eller strøm, på grunn av marginalisering, stigmatisering og antisiganisme. Noen av dem må reise fra hjemlandet for å overleve, på jakt etter en inntekt for å forsørge familien hjemme. Da jeg skrev mastergraden min i kjønnsstudier i 2020, forsket jeg på romske kvinner som migrerer til Oslo, og livnærer seg av uformelt arbeid som å tigge, samle flasker eller selge magasiner. Dessverre fortsetter de å leve under lignende elendige forhold som hjemme: De utsettes for antisiganisme i form av negative holdninger, trakassering, å bli nektet tilgang til eller sendt bort fra barer, butikker eller offentlige områder. Ikke minst er mange hjemløse, og mange må sove ute. Til tross for alt dette, mener en del at dette harde arbeidet er siste sjanse til å overleve.

Erfaringene jeg beskriver her er ikke bare mine, eller relatert til mitt arbeid. Det er erfaringene til millioner av romer som den dag i dag lever med konsekvensene av århundrer med forfølgelse, slaveri og deportasjoner. Antisiganisme er så inngrodd i samfunnet at verken vi romer eller ikke-romer har kunnskap om den, dens opprinnelse og uttrykk. Vi tar den for gitt. Slaveri av romer er ikke på pensum på rumenske skoler. Vi lærer ikke i historietimen at 25 000 romske rumenere ble deportert og drept under andre verdenskrig. Vi lærer ikke at forfølgelsen av romer har dype historiske røtter, og konsekvensen blir at romer anses å selv ha skyld i elendigheten de opplever i dag.

Hvorfor er det så viktig å forstå hvordan antisiganisme fungerer og kommer til uttrykk? Fordi den er en form for rasisme med sosiale, institusjonelle og symbolske dimensjoner som har ført til forfølgelse av romer. Antisiganismen er så forankret i rumensk og europeisk kultur at folk ikke engang gjenkjenner den som rasisme. Tvert imot er antisiganisme så normalisert at min egen mor går lei av å fortelle meg om alle gangene hun har blitt trakassert på

gata fordi hun er rom, kvinne og gatefeier. Eller broren min, som er mørkere i huden, og nervøs hver gang han skal gjennom sikkerhetskontrollen på en flyplass, fordi han nesten alltid blir valgt ut for en grundigere sjekk.

Hva kan vi gjøre? Min erfaring er at når folk lærer om anti-siganisme, kan de stå opp mot den. Jeg har lært at ved å øke bevisstheten om antisiganisme og konsekvensene den har, øker forståelsen av uretten romer utsettes for. Jeg har også lært at det er mulig å få slutt på anti-romsk retorikk hvis vi handler.

Men jeg har også lært at jeg ikke kan bekjempe rasisme og urettferdighet alene. Hvis vi er enige om at vi ikke kan oppnå likestilling mellom kjønnene uten å ha menn med på laget, kan vi kanskje også enes om at vi ikke kan bekjempe rasisme mot romer uten at alle engasjerer seg? Selv om det ikke påvirker deg og din familie direkte, betyr det ikke at antisiganisme ikke finnes og er reelt. Vi sier alltid at rasisme har sine røtter i samfunnet – men er ikke samfunnet oss? Mitt spørsmål til deg er: Hva kan du gjøre i dag for å bekjempe dine eller andres fordommer mot romer?

Jeg har noen anbefalinger. For å bekjempe anti-siganisme, må vi forbedre utdanningsmulighetene for romer. Men også andre må utdannes; *alle* må lære om den historiske uretten mot romer og dagens ulikhet og rasisme. Slaveriet, deportasjoner, romers Holocaust og de barske realitetene romer møter i dag må anerkjennes. Bare slik sikrer vi at romer kan delta i å bygge det vi kaller europeisk historie og samfunn. I tillegg er det stort behov for å lage plass til at romske kvinner og menn, ungdommer og LHBTIQ+ får snakke på egne vegne. Romer må ikke bare framstilles som ofre, men også som mennesker med en egen stemme. Til slutt: De som opprettholder antisiganismen må holdes ansvarlig.

Antisiganisme

En betegnelse på rasisme og fordommer mot romer.

Europarådet tok begrepet i bruk i 2005 og har definert det slik: «Antisiganisme er en spesifikk form for rasisme, en ideologi basert på ideen om rasemessig overlegenhet, en form for dehumanisering og institusjonell rasisme næret av historisk diskriminering. Den kommer blant annet til uttrykk gjennom vold, hatprat, utnyttning, stigmatisering og åpenbare former for diskriminering.»

Kilder: Store norske leksikon, Europarådet.

Antisiganisme i Norge

Romer har lenge vært utsatt for grov diskriminering, overgrep og forfølgelse i Norge. De opplever diskriminering og rasisme også i dag.

Personer med romsk bakgrunn er den gruppa flest nordmenn har negative holdninger til. 57 % sier de ikke ønsker en rom som nabo. 45 % er negative til å ha en rom som statsminister. 37 % er negative til at et familiemedlem gifter seg med en rom.

Tilreisende romer opplever mer vold, trakassering og diskriminering på gata i Oslo enn den samme gruppa gjør i Stockholm og København.

1 av 3 tilreisende romer har blitt utsatt for vold i Oslo. Over halvparten har opplevd verbal trakassering. Like mange har blitt bedt om å flytte seg fra offentlig sted.

Kilder: Fafo 2015, Fafo 2019, HL-senteret 2017.

Myteknuser

ROMER ER
NOMADISKE
AV NATUR

De aller fleste romer er i dag bofaste. Bare noen romske grupper i noen få vest-europeiske land har en semi-nomadisk kultur. En del romer tvinges imidlertid til å flytte fra hjemmene sine på grunn av marginalisering eller forfølgelse.

ROMER VIL
IKKE JOBBE

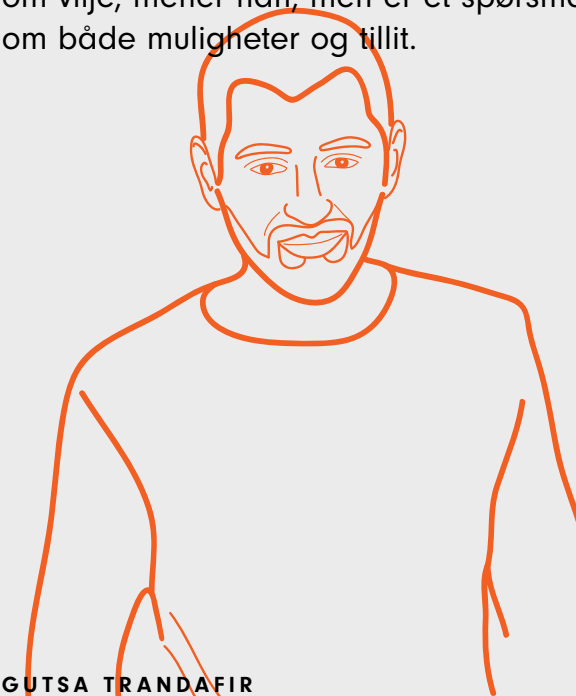
Mange romer sliter med å få seg jobb på grunn av fordommer og negative holdninger. Mange er fanget i en ond sirkel av strukturell diskriminering der de mangler utdanning, har lite arbeidserfaring og har vanskeligheter med å skaffe jobb.

Blant de norske romene jobber de fleste menn og en del kvinner. Mange ønsker å være sin egen sjef, og er derfor selvstendig næringsdrivende.

ARBEIDSLIVETS SKYGGESIDE

Om diskriminering og utnyttning, men også om å være heldig

Gutsa Trandafir tror mange nordmenn lurer på hvorfor tilreisende romer ikke bare skaffer seg en jobb. Det handler ikke om vilje, mener han, men er et spørsmål om både muligheter og tillit.

GUTSA TRANDAFIR

Gutsa Trandafir er født og oppvokst i Romania. De siste seks årene har han bodd i Norge og jobbet med trykk på tekstiler i Fair & Square. Han er gift og har to barn.

Fortalt til

SIGMUND HEGSTAD

Jeg har vært heldig. Første gang jeg kom til Oslo for å tjene penger, var jeg 19 år, og fant jobb ganske raskt. Siden det har jeg jobbet på samme arbeidsplass. I begynnelsen var det bare en liten stilling, i et nystartet lite tekstiltrykkeri, men jeg så muligheten for å være med å utvikle selskapet. Hos selskapet Fair & Square trykker jeg logoer og annet til organisasjoner og bedrifter som trenger profileringsklær. Siden stillingen var liten i starten, spedde jeg på inntekten med å spille trekkspill på gata. Jeg har ikke mye skolegang og forsto at jeg måtte akseptere den jobben jeg kunne finne. Med tiden økte stillingen og jeg sluttet å spille trekkspill.

Det er ikke unikt at jeg ville finne meg en jobb. Alle romer jeg kjenner som reiser fra Romania for å tjene penger, vil aller helst det. Vi føler vi må dra ut og tjene penger for å kunne ta vare på familiene våre. Det er ikke som noen tror, at vi liker å leve som hjemløse i et fremmed land.

Veldig mange av oss kommer i kontakt med noen som vil tilby oss jobb. Så hvorfor sier jeg at jeg er heldig? Jo, fordi jeg fant en vanlig arbeidsgiver som betalte ut lønna hver måned, en jeg kunne stole på. Kanskje tenker du at det er en selvfølge. Det er det kanskje for dere, men det er ofte ikke realiteten for oss.

De jobbene vi oftest får tilbud om, er jobber der arbeidsgiver ikke utbetaler lønn, eller bare betaler ut noe av lønna de har lovet, der arbeidsgiver utbetaler lønn den første måneden, men ikke etter andre og tredje. Eller jobber der arbeidsgiver betaler 500 kroner for en 12 timers arbeidsdag, der arbeidsgiver lover kontrakt og å hjelpe til med skattekort, slik at vi får rettigheter, men uten å gjennomføre, der arbeidsgiver sier de trekker skatt, men legger skattepengene i egen lomme.

Dessverre er ikke snusk med lønn og skatt den eneste urettferdigheten vi opplever. Ofte må vi allerede fra første arbeidsdag tåle å bli ydmyket på grunn av vår etnisitet. Jeg, og mange med meg, har flere ganger opplevd at arbeidsgiverne våre ønsker å heve seg over oss med konstant å minne oss om at vi «bare» er romer og snakke nedlatende til oss. Dette skjer i hele Europa: Jeg har slik erfaring også fra jobb i Romania. Der er det vanlig å bli fortalt at vi må jobbe som en rumener, i motsetning til å jobbe som en rom.

De fleste prøver å holde ut og tenker: «La ham prate, jeg må tjene penger». Men til slutt orker man ikke mer og slutter. Da bruker majoritetssamfunnet det som et bevis på at vi ikke ønsker å jobbe. Vi står igjen uten rettigheter, siden vi aldri fikk kontrakt eller fikk betale skatt.

Etter mange erfaringer med å bli ydmyket og utnyttet, kan det være skummelt å takke ja til et tilbud. Hvordan vet vi om vi kan stole på personen som tilbyr oss jobb? Da kan

det, for noen, være tryggere å fortsette å tigge eller å samle flasker.

En siste ting jeg har tenkt på, er hvor farlig det er å ansette en tigger som et «veldigprosjekt». Jeg har sett det selv, at arbeidsgiveren da ikke tenker på personen som en arbeider, på samme måte som når de ansetter en av sine egne. Hvis arbeidsgiveren sitter med følelsen av å ha hjulpet personen, blir holdningen en annen enn overfor andre ansatte. Jeg har opplevd dette selv, både i måten jeg har blitt presentert på og i responsen andre gir på at jeg jobber i Fair & Square. Da har jeg sagt tydelig ifra: Å ansette er ikke det samme som å hjelpe noen!

Mange av oss har faktisk mye jobberfaring. Norsk arbeidsliv kan likevel være nytt og annerledes. Da må arbeidsgiver og kolleger være tålmodige. Den tålmodigheten som kreves av oss, i møte med rasismen i samfunnet og arbeidslivet, er uansett mye større.

Vi ønsker å bli sett på som mennesker og mulige ansatte. Tillit må gå begge veier, og det betyr at dere også må vise tillit til oss. Ikke si at vi må stole på dere mens dere ikke stoler på oss. Ikke bare se etter det som går galt, se etter alt som går bra!

NANAI NISHITO SPECHI
ALO KAKAMAOTE
ARAKHAU MANGE
MUNKA-SARE ROM KAJ
AVEN ANDAR KE ROMANIA
TE KEREN LOVE KAMEN TE
KEREN LOVE PE MUNKASA

Det er ikke unikt at jeg ville finne meg en jobb. Alle romer jeg kjenner som reiser fra Romania for å tjene penger, vil aller helst det.

I SPagat
mellom to
verdenes

Om å være norsk,
men aldri norsk nok

Safira Josef er vokst opp i Norge, men føler likevel at hun iblant lever i en egen romsk verden. Som norsk rom er hennes håp at de to verdenene kan møtes, i gjensidig respekt.

SAFIRA JOSEF

Safira Josef er norsk rom og fembarnsmor. Hun jobber ved Romano kher, romsk kultur- og ressurscenter.

Jeg tror folk tenker at vi romer er veldig skeptiske til alt rundt oss. Selv syns jeg vi er imøtekommende og lite fordomsfulle mot andre, for vi vet hvordan det er å bli diskriminert gjennom generasjoner.

Folk må forstå at historien har gitt oss en begrunnet frykt og skepsis til storsamfunnet. Det handler blant annet om Holocaust som tok mange liv. I oppveksten sa våre eldre alltid til oss at vi må passe oss, for vi blir diskriminert. Derfor har vi hele tiden holdt sammen i vår egen kultur.

Det er lite kunnskap om romer. Når andre spør hvor jeg er fra og jeg sier er norsk rom, så tror de jeg er fra Romania. Men vi er en nasjonal minoritet i Norge, så jeg synes folk flest og storsamfunnet burde ta ansvar for å vite mer om oss. Det er veldig beklagelig når et land har så lite kunnskap om en nasjonal minoritet.

Utdanning er viktig for å gjøre noe med dette. I framtida håper jeg alle lærer om romer i skolene. At det blir en læreplikt – slik det har vært om samer og andre

minoriteter. Våre barn vokser opp i dette landet, de er også en del av framtida. De som skal jobbe i Nav, barnevern og politi, bør også ha plikt til å lære. Folk må lære om historien vår og spørre seg hva det er som har gjort romer så skeptiske og redde. Hvorfor holder de seg så skjermet? Hva har de gjennomgått? Jeg skulle ønske andre visste at vi har blitt utstøtt eller forfulgt gjennom alle disse årene. Jeg vil gjerne at de skal anerkjenne at vi som folk klarer å være gjestfrie og godhjerta mot andre når vi selv har blitt forfulgt i så mange år. At de også ser det gode i oss. Vi *har* fått en offentlig beklagelse fra myndighetene, en unnskyldning, men den leger absolutt ikke alle sår.

Redselen har laget arr som vi ikke har blitt kvitt, og vi har mistet mange muligheter. Foreldrene våre har ikke turt å si at vi kunne bli ledere, advokater eller politikere. Det kan vi prøve å forandre i den generasjonen som vokser opp nå, men det er vanskelig når vi blir møtt med fordommer og diskriminering hver dag. Alle etatene man trenger har også fordommer. Det er alltid noe de har hørt, noe kollegaen har sagt til dem om oss romer. Det er rett og slett rasisme. Hvis én har gjort noe galt, så blir vi alle stemplet.

Det blir en ond sirkel der vi godtar å bli diskriminert. Vi godtar fordommene, på den måten at vi ikke gidder å krangle og stå imot. Det gjør noe med barna også. Vi vil ikke at barna våre skal vokse opp og bli fulle av hat. Det gjør dem til dårlige mennesker.

Som norsk rom må man skjule identiteten sin for den norske befolkningen. Det hender vi snakker på et annet språk for å unngå dårlig behandling. Vi sier at vi er spanske, italienske eller indiske. Vi er lei av det! Barn på skolen er også lei av det. De sier ikke at de er romer, for myten er at romer i Norge i dag er folk som er ute og tigger. Men vi er også norske. Vi er norske statsborgere. Vi er født og oppvokst her. Likevel er vi ikke gode nok.

Språk og symboler

Romenes språk er romanes, som betyr «på romvis». Romanes er en viktig del av mange romers identitet.

Norske romer har romanes som morsmål, og de fleste bruker norsk bare i møte med nordmenn.

8. april er den internasjonale romdagen.

Den romske nasjonalsangen heter «Gelem, Gelem» og er basert på en tradisjonell romsk melodi.

Det romske flagget, vedtatt på den første verdenskongressen for romer i London i 1971:

Kilder: Europarådet, Utdanningsdirektoratet, Store norske leksikon

Folk må forstå at historien har gitt oss en begrunnet frykt og skepsis til Storekonfunnet

Min identitet som rom er veldig viktig for meg, den lever jeg i hver dag. Den er del av meg selv, mine barn, min barn- dom og mitt språk. Språket er viktigst. Det har jeg valgt å beholde, slik at mine barn ikke skal miste det. Vi snakker ikke noe annet enn romanes sammen. Alt annet går det an å få igjen, men mister man språket, så mister man en stor del av seg selv.

Vi har gitt avkall på mye og noen ganger får jeg høre at vi har forandret oss *for* mye. Vi har gitt fra oss mye av kul- turen, som det å reise, ha mennesker på besøk, at barna er sammen og vokser opp sammen. Vi har gitt bort mye for å bli akseptert i storsamfunnet. På grunn av naboer, for å beholde leilighetene våre og slippe å flytte. Å reise er en viktig del av kulturen, men vi har gitt slipp på det for å være mer integrert.

Det er lite forståelse fra storsamfunnet når vi snakker om kultur og tradisjon. Folk tenker at siden vi er norske så skal vi oppføre oss som nordmenn, men det er veldig vanskelig når du går imot din egen tradisjon hvis du gjør det. Vi kvin- ner kan for eksempel ikke gå med bukse lenger når vi er gift. Da er det vanskelig å få jobb som krever uniform. Selv om du kan bli norsk på noen måter, så kan du ikke skille deg så mye ut at romer ikke kjenner deg igjen. Da kan du risikere å bli utstøtt. Derfor prøver vi å få til en løsning der våre to verdener kan forenes.

Det er både vanskelig og fint å kjenne to verdener. Det fine er at man kan mye om både det norske og det romske. Det er stor forskjell, men også mange likheter. Jeg vil at folk skal vite at vi er vanlige mennesker. At vi ikke bare er svin- dlere, tyver og kriminelle. At vi ikke tvinger jentene til å gifte seg. At vi ikke er akkurat det du tenker.

Jeg vil at barna mine skal vokse opp i et Norge med forståelse for ulik kultur og tradisjon, og mindre rasisme

og fordommer. Med forståelse for at alle er forskjellige, og at det må de godta. I Norge i de siste årene er det gjort mye for å kjempe mot rasisme, det er et stort tema i poli- tikken. Det som er så rart for meg er at rasisme mot romer, antisiganisme, ikke er en del av denne diskusjonen! Det er ingen kamp mot rasisme mot romer.

Min største drøm er at vår kultur og den norske kulturen skal fungere så godt som mulig sammen. At vi skal slippe å skjeme oss og hele tiden være bekymret for våre barn og ungdommer som vokser opp. At vi kan leve i et land hvor vi er trygge.

Da norske romer fikk en offentlig beklagelse fra myndig- hetene i 2015, fikk vi også en oppreisning. Den valgte vi som nasjonal minoritet å bruke til å skape et kulturhus, Romano kher. Hvis du vil øke din egen kunnskap, kan du komme dit! Jeg kan vise deg rundt, og du kan stille spørsmål og be om et foredrag. Jeg tror det kan endre mye til det positive.

Hvorfor etablerte vi dette stedet? Det var ikke bare for å ha et sted hvor vi kunne utøve kultur og tradisjoner, men også for å bygge bro mellom det romske samfunnet og storsamfunnet. Vi ville at dere også skulle være en del av det, invitere dere inn i dette huset for at vi skal bli bedre kjent. Det er bare på den måten vi kan minske fordom- mene og rasismen, og slik vil vi bli mer akseptert.

Norsk politikk overfor romer

Negative stereotypier og fordommer mot romer har dype historiske røtter, men forfølgelsen og overgrep- ene mot romer har fått lite oppmerksomhet i Norge.

Fra tidlig 1900-tall ble romer i Norge systematisk registrert og i flere omganger sendt ut av landet. Mange ble fratatt sitt norske statsborgerskap.

På 1920-tallet ble det inn- ført lover om å nekte «sigøinere og andre utenlandske omstreifere» adgang til riket.

På 30-tallet var alle norske romer sendt ut av landet. De som prøvde å flykte tilbake til Norge etter at Hitler kom til makten i Tysk- land, ble avvist.

I 1943/44 ble 66 norske romer deportert fra Belgia og sendt i konsentrasjons- leir. Bare fire overlevde.

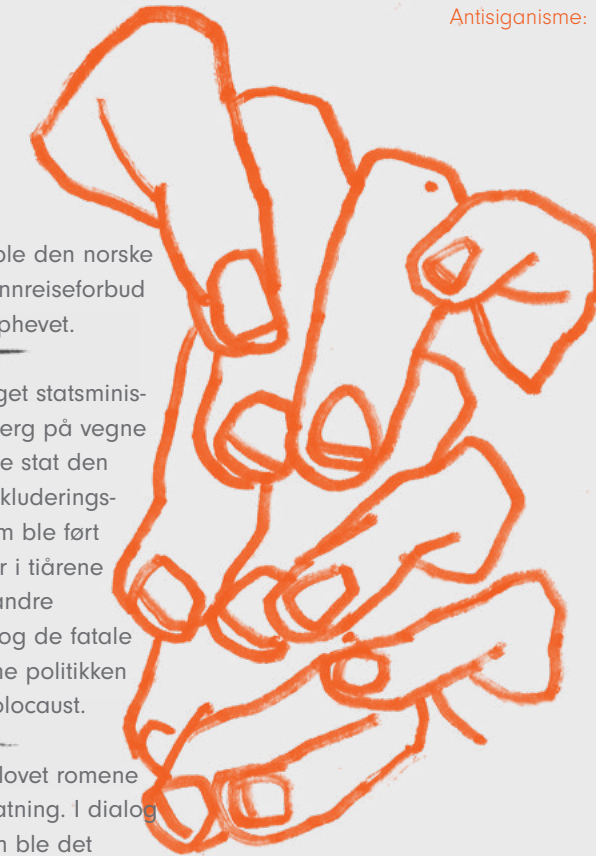
Først i 1956 ble den norske regelen om innreiseforbud for romer opphevet.

I 2015 beklaget statsminis- ter Erna Solberg på vegne av den norske stat den rasistiske ekskluderings- politikken som ble ført overfor romer i tiårene før og etter andre verdenskrig, og de fatale følgene denne politikken fikk under Holocaust.

Regjeringen lovet romene kollektiv erstatning. I dialog med gruppen ble det bestemt at oppreisningen skulle gis i form av et kultur- og ressurscenter. Senteret, Romano kher, åpnet i 2018 og flyttet inn i nye lokaler på Ryen i Oslo i 2021.

Det finnes i dag ingen handlingsplan mot anti- siganisme, slik det finnes mot antisemittisme og muslimhat.

Kilder: HL-senteret, Store norske leksikon, Romano kher, regjerin- gen.no.

Myteknuser

ROMER ER
AGGRESSIVE OG
VOLDELIGE

I mediene fremstilles det gjerne slik, men faktum er at romer ofte er ofre for kriminalitet. Ifølge en Fafo-rapport har 1 av 3 hjemløse romer i Oslo blitt utsatt for vold. Data fra EU viser at romer utsettes for mer vold, trusler og alvorlig trakassering enn noen andre minoritetsgrupper, og at denne kriminaliteten i de aller fleste tilfellene er rasistisk motivert. Romer er ikke mer disponert for å være voldelige enn andre.

Undersøkelser fra EU, Verdensbanken og FN viser at romer ønsker å integreres, men at de sliter med å oppnå lik og rettferdig deltakelse i storsamfunnet. Et stort flertall av romer oppgir at de ønsker en stabil jobb og å gi barna utdanning.

Høsten 2021 ble romer ved Kirkens Bymisjons akuttovernatting invitert til å dokumentere sin hverdag i Oslo med engangskameraer. Her er bildene deres med fotografenes egne betraktninger.

Bildene er tatt i september/oktober 2021.

Jeg ville vise et sted som er et hus, men ikke et hjem.

FOTO AV ALINA GHINEA

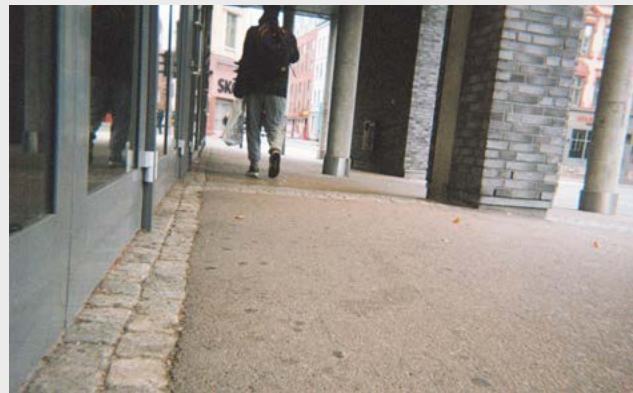

Mannen min døde, og jeg strever med å forsørge fem barn uten noen inntekt.

Jeg ser på denne mannen og tenker at uansett hvor du kommer fra, er det vanskelig å være alene.

FOTO AV ROZICA CODREANU

Jeg regner på hvor mye penger jeg trenger for å ha nok til skole og mat til barna hjemme.

Mange passerer uten å legge merke til at vi er der.

FOTO AV LUMINITA STAMATE

Hver gang jeg ser dem, går de sammen eller leier, og ser avslappa og ubekymra ut.

Folk overlater hunden sin til meg mens de handler. Noen ganger får jeg litt penger.

Jeg hjelper vennen min med å lage armbånd som skal selges.
FOTO AV MARIA CALDARARU

ØVERST

Om ettermiddagen samles vi i bakgården til Bymisjonssenteret på Tøyen for å spise. Når jeg ser rundt meg, tenker jeg at alle her skjuler bitterhet og vanskelige liv bak smilene.

FOTO AV MARIANA NICOLAE

NEDERST

Jeg gråter hver gang jeg kommer hit. Her tilbringer vi de fleste ettermiddager og deler problemene våre med hverandre.

FOTO AV GETA SCARLAT

Avslapning og grilling på Tøyen etter en lang arbeidsdag.

Vi sover ute på en idrettsplass en kald høstnatt.

FOTO AV MONICA ONITA

ØVERST TIL VENSTRE
FOTO AV SIMONA MUSTAFA

NEDERST TIL VENSTRE
Jeg elsker fargen på vannet sett fra skogen.
FOTO AV IONUT BALOTESCU

Her er vårt lille hjem for natta. Vi er vanligvis beskyttet av naturen.

Dette er «garderoben» vår, hvor vi stopper for å skifte til rene klær.

FOTO AV ROZALIA FARCAS

ØVERST OG NEDERST TIL HØYRE
Dagene er lange. På ettermiddagen står vi ute med all bagasjen vår og venter på at akuttovernattingen skal åpne.
FOTO AV RIBANA MICLESCU

Dra tilbake dit
du kommer fra!

Om en skredder
som måtte tigge
mot sin vilje

Få kjenner trappa på Strømmen togstasjon bedre enn Cristina Mihai. Den har vært ett av mange hjem, mens hun motvillig har tigget penger for å sende hjem til Romania.

CRISTINA MIHAI

Cristina Mihai er rom fra Romania. Hun har over flere år oppholdt seg i Norge i perioder, og har nylig flyttet til Oslo med mann og barn.

Fortalt til **RALUCA MOTEI**

Jeg kommer fra Buzau, en liten by i Romania, ikke altfor langt unna hovedstaden Bucuresti. I hjembyen min er utsiktene til å skaffe seg jobb dårlige. Og selv om du *har* en jobb, er lønningene så lave at det er umulig å forsørge en familie.

Skjebnen og fattigdommen brakte meg til Norge. Og familien, det er på grunn av dem at jeg er her. Den første gangen ante jeg ikke hva jeg skulle forvente. Jeg hadde hørt at man kunne tjene gode penger her, men ikke på den måten jeg hadde sett for meg. Jeg innså snart at jeg måtte tigge. Det klarte jeg bare ikke. Det var ikke dette jeg var blitt oppdratt til! Begge foreldrene mine jobbet. Av dem ble vi opplært til å skaffe oss en jobb. I Romania hadde jeg jobbet som skredder i elleve år.

Men jeg fant ingen annen løsning. Jeg *måtte* tigge selv om jeg ikke ønsket det. Jeg skammet meg sånn mens jeg gikk hvileløst langs gatene. Jeg ville heller tjene penger ved å samle flasker, men å samle *nok* flasker er ikke lett: Du må gå mange kilometer for å fylle en pose med plastflasker og bokser. Det er lettere å tigge.

Det tar ikke lang tid før du blir skitten og illeluktende av den typen arbeid, alt det ingen vil være. Mens jeg gikk rundt i byen og lette etter flasker, gikk jeg innom barer og restauranter for å spørre om jobb. Jeg kunne se hvordan alle så mistenksomt på meg. De ba meg komme tilbake i sommersesongen, eller andre liknende svar, men jeg skjønnte at de så på meg med medlidenhet. Jeg hadde gjort det samme hvis jeg var dem, jeg så ikke ut.

Etter hvert viste noen meg «et bra sted å tigge» utenfor Oslo, så jeg satte meg der. Folk passerte og så på meg med blick som sa: Dra tilbake der du kommer fra! Andre ga meg oppmerksomhet og spurte om jeg var sulten. Ingen spurte om jeg hadde et sted å ta meg en dusj eller et sted å sove.

Men hvor sov jeg? I et telt i skogen. Det var ikke komfortabelt. Teltet var så lite at mannen min ikke fikk plass. Han måtte sove sammenkrøllet eller med føttene stikkende utenfor inngangen.

Etter hvert begynte jeg å tjene penger. Ikke mye, men nok til å kunne sende hjem til barna mine, til mat, skole og annet de trengte for å komme seg gjennom vinteren. At jeg klarte det, gjorde at jeg på et vis var fornøyd.

Da det begynte å bli skikkelig kaldt, fant vi oss et «rede» på noen trapper på en byggeplass i Strømmen. Det var november og det sludda. Arbeiderne støpte betongtrapper til togstasjonen, og sementblanderne stod på gjennom natta for å varme sementen til dagen etter. 15 mennesker

sov der, på hvert sitt trappetrinn.

Sementblanderne sørget for at det var godt og varmt, men på et tidspunkt, da vi hadde hatt dette som hjem i nærmere to uker, nærmet arbeidene seg ferdige. Da var det for kaldt å returnere til teltet. Dessuten hadde politiet tatt alle klærne og tingene jeg hadde samlet sammen i skogen med tanke på å sende hjem. Et brev med en advarsel var alt som lå igjen.

Det var mange som visste at vi bodde på trappa gjennom de to ukene, men ingen spurte om vi trengte å varme oss. Det følte som om vi var skuespillere i en film om spedalske eller zombier. Bare noen ansatte ved Narvesen var snille og tilbød oss en varm kopp kaffe eller te – inntil den dagen da en av våre utnyttet godheten og gikk og forsynte seg selv uten å betale. Da forsvant drikken vi slapp å betale for. De stoppet til og med å servere oss som tilbød oss å betale! Det er som vi sier: Enhver skog har tørre grener. Men er det greit at folk bare ser de tørre grenene fra min skog?

Arbeidene på togstasjonen i Strømmen ble altså avsluttet, og byggeplassen stengt ned. Igjen stod jeg og mannen min med et teppe, og det var alt. Jeg dro for å tigge, og tilbragte dagene gråtende med ansiktet i hendene uten at noen spurte om hvordan det gikk. Kulda folk utviste overrasket meg, det var rett og slett et kultursjokk.

Jeg kom på en dame som hadde gitt meg noen mynter noen dager i forveien. Hun sa at hun ikke hadde all verdens penger å gi bort, men ga meg telefonnummeret sitt, så jeg kunne ringe hvis jeg trengte hjelp med noe annet. Å vaske klær, eller spise noe for eksempel. Jeg befant meg i et dilemma: Med 50 kroner i lomma lurte jeg på om jeg skulle bruke dem på å kjøpe mat, eller fylle kontantkortet mitt så jeg kunne ringe dama etter hjelp.

Fiecare pădure are
uscăturile ei. Dar care
e normal ca oamenii să
vadă doar uscăturile din
pădurea mea?

Enhver skog har tørre grener.

Men er det greit at folk bare ser de tørre grenene fra min skog?

Jeg bestemte meg for å ringe henne og vi avtalte å møtes. Jeg hadde lyst til å spørre om vi kunne overnatte hos henne, men jeg turte ikke, så jeg spurte om vi kunne få vaske klærne våre i stedet. Det var hun mer enn villig til å hjelpe med. Jeg skulle så gjerne sovet under tak, og lot ikke tanken gå fra meg, så jeg tok mot til meg og spurte likevel. Om hun hadde en garasje eller et sted med tak over som vi kunne sove under. Da sa hun at vi kunne sove i garasjen. Jeg trodde ikke mine egne ører! Jeg følte at jeg var i himmelen og synes hun var modig som turte å ta oss inn, tatt i betraktning alt som er sagt om oss og inntrykket de «tørre grenene» har etterlatt. Jeg kunne ikke tro at jeg fikk en seng og en dusj! Jeg dusjet to ganger om dagen i den perioden. Til tross for det følte jeg lenge at jeg luktet røyk og skitne tomflasker, at jeg luktet søppel.

Jeg vet ikke om folk her tror på Gud, men jeg vet i alle fall at han aldri har forlatt meg i de mørkeste stundene i livet. Da vi hadde sovet én natt i garasjen, spurte mannen om

vi kunne hjelpe han med små oppgaver rundt huset. Han betalte, så vi var mer enn glade for å hjelpe. Det føltes som vi hjalp hverandre. Så kom dagen da alt var fikset. Tiden vår var kommet, og jeg så at de ikke visste hvordan de skulle si at nå måtte vi dra. Men vi kjente det på kroppen og dro. Jeg reiste tilbake til Romania, og nå hadde jeg en plan. Jeg ville tilbake til Norge, men denne gangen insistere på å finne en ordentlig jobb som ville gjøre det mulig å bo her med større trygghet.

Tilbake i Oslo kom jeg i kontakt med Kirkens Bymisjon som hjalp meg med å finne en renholdsjobb hos Freska. Det øyeblikket var det stolteste i mitt liv! Det var som en drøm som gikk i oppfyllelse. Jeg var tilfreds med jobben, men den kom ikke uten utfordringer. Flere kunder avlyste jobbene jeg var satt til da de hørte at jeg kom fra Romania. Andre ble satt ut av ærligheten min. Når folk spør, vil jeg gjerne fortelle sannheten, og den var at jeg bodde på en akuttovernatting.

Lønna var ikke mye å skryte av, og med store utgifter hjemme i Romania i tillegg til her i Norge, tok jeg meg ekstrajobb som =Oslo-selger. Så kom pandemien og sørget for at jeg mistet jobben, og på ny måtte returnere til Romania. Det tok syv måneder før jeg kunne komme til Norge igjen. Nå har jeg funnet en ny jobb jeg er temmelig fornøyd med, mens vi fremdeles bor på akuttovernattingen. Jeg har søkt om å leie en leilighet og håper å kunne flytte derfra snart.

På akuttovernattingen står jeg opp klokka fire hver morgen. Vi starter dagen med en kopp pulverkaffe og en sigarett. Det er min eneste *guilty pleasure*. Jeg drikker ikke alkohol, og kunne aldri hatt råd til en kveld på byen for å spise på restaurant. For å være ærlig føler jeg at det er ganske fancy når jeg tar meg råd til å spise på McDonalds! Jeg er ikke vant til den typen steder, så jeg føler meg alltid

klønete og utilpass. Jeg føler at alle kikker på meg, og det er ubehagelig. Så jeg går ikke dit ofte heller.

Når kaffekoppen er tom, gjør jeg meg klar for dagen og pakker sammen alle eiendelene mine, slik jeg gjør hver morgen. Vi får ikke etterlate noe på akuttovernattingen, vi må bære alt med oss. Det som ikke får plass i den store kofferten vi drar med oss rundt, har jeg gjemt i en strøkkasse ute et sted. Jeg venter på den dagen snøen kommer og de skal strø de glatte veiene. Da finner de nok klærne mine og kaster dem i søpla.

Når vi har pakket ferdig drar jeg på jobb. Jeg er ferdig halv to og da møter jeg mannen min på Oslo S. Der, på trappa, drikker vi dagens andre kaffekopp og spiser lunsj uten-dørs. Alltid utendørs. Så venter vi til akuttovernattingen åpner igjen. Det skjer først klokka seks.

Jeg valgte å komme til Norge fordi jeg føler det er mulig å leve et trygt liv her, levestandarden er god. Jeg synes også Norge er et vakkert land. Jeg har vært i flere andre land, men samfunnet her er det beste.

Når jeg tenker på framtida, håper jeg at vi får sjansen til å integreres, og til å bli sett på som normale mennesker. Jeg tror det finnes muligheter for å hjelpe oss med det på en bedre måte enn det gjøres i dag. De fleste får aldri muligheten til å vise hva de kan engang! Vi kommer ikke fra et krigsområde, men folk sliter likevel. Jeg ser for meg et jobbsenter der sårbare mennesker kan få hjelp til å ta de første stegene inn i arbeidslivet. Det kunne vært en god og tilpassa måte å møte oss på.

Og så håper jeg at jeg snart får flytte inn i leiligheten min! Jeg er i ferd med å signere en kontrakt. Nå krysser jeg fingrene for at ingenting kommer i veien, slik at huseierne ombestemmer seg.

Norsk politikk overfor tilreisende romer

Norge har ingen offisiell politikk overfor tilreisende romer. Mange av dem er EU-migranter som oppholder seg i Norge i kortere perioder. De blir ikke registrert og har i liten grad kontakt med norske myndigheter.

Oslo kommune, og enkelte andre kommuner, har egne tiltak for fattige EU-migranter. Tiltakene driftes i hovedsak av ideelle organisasjoner, som Kirkens Bymisjon, Røde Kors og Frelsesarmeen, som også finansierer hoveddelen av driften med egne midler.

Det finnes ikke norsk regelverk som gir fattige

EU-migranter rett til å sove inne eller slår fast andre grunnleggende sosiale rettigheter. De få akuttovernattingene som finnes har begrenset kapasitet.

Oslo har siden 2013 hatt et «soveforbud» som innebærer at personer som overnatter på gata eller i en bil, kan vekkes, jages bort og bøtelegges. Senter for menneskerettigheter har slått fast at forbudet virker diskriminerende og at tilreisende romer er særlig utsatte.

Kilder: Kirkens Bymisjon, Senter for menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo.

Myteknuser

ROMER VIL LURE
ELLER SVINDLE DEG

De fleste romer prøver, som alle andre, å få endene til å møtes. Romer er ikke etnisk eller kulturelt predisponert for å lure eller lyve, å påstå dette er rasisme i sin reneste form.

En del romske foreldre har mistro til skolevesenet fordi barna deres diskrimineres eller ekskluderes. Der foreldre har tillit til at barna deres blir behandlet bra, ønsker de fleste å gi barna skolegang.

Norske romer har ikke en lang tradisjon for skolegang. Det henger blant annet sammen med at de tidligere var på reise store deler av året, og også ble jaget og hindret i å slå seg ned. Nå er dette i endring, og stadig flere norske romer fullfører skolegangen sin.

ROMER SENDER
IKKE BARNASINE
PÅ SKOLE

Auschwitz bare sover

Beretning fra en
Holocaust-overlevende

Rita Prigmore er et av få gjenlevende tidsvitner fra folkemordet på romer og sintier under andre verdenskrig. Hun er bekymret for det økende rasistiske hatet og advarer om at Holocaust kan gjenta seg.

RITA PRIGMORE

Rita Prigmore er sinti fra Tyskland. Hun ble født under andre verdenskrig og ble utsatt for medisinske eksperimenter som baby.

Skrevet av

BALDER C. HASVOLL

Moren min var sanger og danser i et teater og studerte på universitetet i Würzburg i Tyskland. Hun het Teresia Winterstein. Faren min, Gabriel Reinhardt, var fiolinist i et orkester som spilte musikk à la Django Reinhardt. Begge var *sintier* (en av flere romani-talende grupper i Europa).

Da nazistene kom til makta, begynte de å sortere mennesker etter rase. Mamma var rundt 19-20 år gammel da myndighetene tvang henne til å skrive under på et papir hvor hun lovet å aldri gifte seg, ha en kjæreste eller rømme med en mann. Men mamma hadde allerede rømt med pappa. Da nazistene forsto at hun var gravid, bestemte de at hun skulle tvangssteriliseres og de arresterte hele familien vår.

Min tvillingsøster Rolanda og jeg ble født i 1943, og vi ble straks tatt fra moren vår. Hun fikk bare så vidt sett oss før vi ble båret vekk.

De prøvde å endre øyenfargen vår. Rolanda overlevde ikke eksperimentet.

Tvillinger var viktige for Dr. Mengele og hans folk. Dr. Heyde var en student og venn av Mengele, som drev en klinikk på universitetet i Würzburg. Da han fant ut at mamma var gravid med tvillinger, sørget han for at hun skulle få føde, men tvang henne til å skrive under på at babyene kunne brukes i «eksperimenter».

I Heydes klinikk ble vi begge operert i hodet. De prøvde å endre øyenfargen vår. Rolanda overlevde ikke eksperimentet. Samme dag som Rolanda døde, kom mamma til klinikken for å se etter oss. Det var forbudt, men hun pleide likevel å snike seg inn. Da hun fikk se meg alene, med hodet rullet inn i bandasjer, fikk hun panikk og skrek: «Hvor er det andre barnet mitt?» En sykepleier kom bort til henne og fortalte at den andre tvillingen døde av eksperimentet. Mamma grep meg og løp nedover korridoren, til en dør med skiltet «Bad». Hun åpnet døren og fant Rolanda i et badekar, dekket av en skjorte og med bandasjert hode. Hun hadde vært død i flere timer. Mamma løp bort fra klinikken med meg i armene. Jeg vet fortsatt ikke hvordan hun klarte det, men hun kom seg til en kirke, hvor hun fikk overtalt en prest til å døpe meg. Da vi kom hjem, satt nazistene der og ventet på oss. De tok meg tilbake til klinikken. Mamma ble sterilisert. Et år etter drapet på Rolanda, fikk mamma meg tilbake.

De fleste i familien vår ble sendt til Auschwitz, men ikke mamma og jeg. Etter krigen ble det fortalt mange vonde historier rundt bålet. Vi var mange som vokste opp med dem. Da jeg giftet meg, flyttet jeg med min mann til USA, hvor jeg fortsatt bor. Jeg er den eneste Auschwitz-overlevende i min familie som fortsatt er i live.

Jeg besøkte Auschwitz første gang i 1981 og har vendt tilbake flere ganger. Vi som overlevde kommer alltid tilbake og sier: «Vi må gjøre dette!». For det de gjorde mot oss er en skam. Hvorfor har de ikke lært noe av Auschwitz? Hvorfor får nazistene lov til å dra dit igjen? De sier at romene stjeler og det ene og det andre. Nei! Dette er rasekrig! Hvis de ikke hadde hatt romene å skylde på, ville de tatt jødene eller noen andre. Jeg forstår ikke hvorfor myndighetene ikke forbyr nazisme. Hvorfor finnes det fortsatt nazistiske partier? Så lenge det finnes slike partier, kan hvem som helst smittes av ideene deres og gjøre som dem. På den måten får det lov til å fortsette.

Det skjer så mye bekymringsfullt. Jeg har hørt om en hendelse om noen romer som bodde på en campingplass, og så kom det en motorsykkelgjeng og drepte dem alle sammen. Finnes det noen unnskyldning for sånt? For at myndighetene og politiet lar det skje? Det er slike ting jeg grubler på. Det er grusomt. Men nettopp derfor er det så viktig å stå fram. Å snakke om det økende hatet. Men også om vår frykt. Egentlig bør vi ikke vise at vi er redde, fordi da vil de si til seg selv: «De er redde for oss!» Men på den annen side: Kanskje de vil forstå hvor forferdelig det som hendte med oss var? Og ikke bare oss, også jøder og andre.

Vi som overlevde er redde for at det skal skje igjen. Og det vil skje! Millioner av uskyldige mennesker ble myrdet, og nå truer nazistene oss igjen. Hvis ingen stanser det det, vil Auschwitz våkne. Jeg pleier å si at «Auschwitz bare sover». Sånn er det faktisk.

Holocaust mot romer

I nazistregimet ble romer, i likhet med jøder og funksjonshemmede, ansett å være til skade for samfunnsutviklingen.

På slutten av 1930-tallet ble flere tusen romer plassert i arbeidsleirer der de led som følge av overarbeid og underernæring. Mange ble også tvangssterilisert.

Flere titusen romer ble sendt i konsentrasjonsleirer i løpet av andre verdenskrig. Det store flertallet av dem mistet livet i fangenskap.

Til sammen ble flere hundre tusen romer drept under andre verdenskrig. Det nærmere antallet er usikkert.

Kunnskapen om norske romers skjebne under annen verdenskrig er begrenset. Mange av dem døde i konsentrasjonsleirer.

Etter krigen ble mange romer utestengt fra erstatningsordningene som ble opprettet for konsentrasjonsleirfanger.

Kilder: Europarådet, HL-senteret, Store norske leksikon.

STOPP
antisiganismen!

Med krav om en
bedre framtid

AMORINA LUND

Amorina Lund er norsk-svensk rom og har vokst opp i begge land. Hun jobber ved Romano kher, romsk kultur- og ressurscenter, og for skolelostjenesten i Oslo kommune.

Som norsk-svensk rom har Amorina Lund et unikt perspektiv. Hun opplever at svenskene har kommet lengre enn nordmenn i bekjempelse av antisiganismen, og oppfordrer Norge til å skynde seg etter.

Jeg har et håp. Et håp om at jeg kan være fri og stolt som rom. Jeg er 17 år og jeg er norsk-svensk rom. Moren min var norsk og faren min er svensk. Jeg har vokst opp i både Sverige og Norge.

Jeg har vokst opp i et svensk samfunn hvor det har blitt mye bedre å være rom. I Sverige har jeg aldri trengt å skjule hvem jeg er, siden det å være rom er akseptert i samfunnet.

I Norge er det dessverre annerledes. På grunn av rasismen mot romer, antisiganismen, er det mange som skjuler sin identitet.

Hvorfor gjør de det? Vi tror at vi får en bedre framtid hvis samfunnet ikke vet at vi er romer. Vi har et tankesett som er slik, at hvis vi for eksempel søker på en jobb, så tror vi at det er best å ikke avsløre hvem vi er i frykt for stigmatisering.

I Sverige fikk jeg muligheten til å gå på en romsk skole, i et romsk miljø. Alle var romer, og det var våre verdier og normer som gjaldt. Det var et miljø hvor vi ikke trengte å skjule våre tradisjoner og vår kultur.

På denne skolen fikk jeg også vite mye om romers historie, inkludert den forferdelige Holocaust-historien. Det var et folkemord, hvor romer fra hele Europa ble drept i konsentrasjonsleirer og andre steder. Mine norske oldefedre

het Tsjugurka Karoli og Milosh Karoli. Begge ble sendt til nazistiske konsentrasjonsleirer, og var to av de veldig få romene som overlevde.

I dag kan jeg si at frykt for ikke-romer har gått i arv siden andre verdenskrig. Romer er alltid på vakt for alt mulig – politiet, barnevernet, mannen i gata. Når vi er ute, er vi redde for å snakke høyt til hverandre på vårt eget språk. Jeg tror at frykten er der på grunn av alt vi og våre forfedre har opplevd gjennom historien.

Som ung rom, med perspektiver fra Sverige og Norge, håper jeg at romer kan bli akseptert som en del av nasjonen Norge, uten å bli diskriminert på alle slags måter.

Norske romer har krevd en handlingsplan mot antisiganisme. Dessverre har ikke myndighetene vist noen interesse for dette. I dag finnes det ingen egne tiltak særlig rettet mot å bekjempe rasisme mot romer i Norge.

I Sverige ble det allerede i 2014 satt ned en kommisjon for å foreslå tiltak for å motvirke antisiganisme. Medlemmene av denne kommisjonen var for det meste romer. Sverige har senere laget en nasjonal plan mot rasisme som inneholder egne tiltak mot antisiganisme, blant annet undervisningsopplegg om temaet og støtte til aktiviteter for ungdom. Antisiganisme er fortsatt et problem også i Sverige, men arbeidet for å motvirke denne formen for rasisme har kommet mye lengre enn i Norge.

Det må vi gjøre noe med. Det er på tide nå, Norge! Stopp antisiganismen!

Teksten er en tilpasset versjon av en tale som ble fremført på markeringen av Holocaustdagen 27. januar 2022.

Shach shuklo

Kålgryte
med høne & ris

Denne gryta er typisk romsk festmat. Det er vanlig å lage den til nyttår og i begynnelsen av januar, da maten anses å bringe økonomisk lykke for det nye året.

Ingredienser:

(til en stor gryte, ca. 10 personer)

Kål (3 kålhoder)
Tomatpuré (3 bokser)
Chili (2 stykker)
Smør (500 gram)
Hvetemel (ca. 1 dl)
Høne (2 stykker)
Ris (ca. 2 dl)
Buljong (4 teninger)
Salt & Pepper (etter smak)
Laurbærblad (ca. 3 stykker)

Slik gjør du

Skjær kålhodet i to og hovel med en osthovel slik at du får strimler. Dette er vanlig å gjøre dagen før, og legge kålen i vann.

Kok hønene i buljong, laurbærblad, hel pepper og chili i ca. 1½ - 2 timer til kjøttet løsner fra beina. Ta ut kjøttet og legg det på et fat.

Legg kålen og risen i kjøttkraften og la det koke i ca. 20 minutter. Ha i tomatpuréen og la det koke i et kvarter til. Smak til med salt og pepper.

Mens kålen koker tar du frem stekepanna og bruner smøret i den. Ha i mel og rør om til du har en gyllenbrun jevning.

Ta kålgryta av plata og vent til vannet ikke koker lenger. Hell forsiktig i jevningen og rør om til du har en jevn saus. Riv kjøttet i små biter med fingrene. Legg halvparten av kjøttet i gryta sammen med kålen og rør godt om. Server med resten av kjøttet og poteter ved siden av.

Oppskriften er hentet fra heftet Romane Chabenata, Norges første romske mini-kokebok (tilgjengelig på Kirkens Bymisjons nettsider).

Ut av blindsonen

– Vi har ikke vært gode nok til å inkludere romer i det antirasistiske arbeidet, sier ledere for minoritetsorganisasjoner. De etterlyser en handlingsplan mot antisiganisme.

AV ELIDA HØEG

Nesten førti prosent av den norske befolkningen sier at de ikke vil ha romer som naboer. Det kom fram i Fafo-rapporten *Holdninger til diskriminering, likestilling og hatprat i Norge* fra 2019. De spurte er omtrent like skeptiske til å bo ved siden av romer som de er mot å ha alkoholikere som naboer. I tillegg er romer minoritetsgruppen flest nordmenn motsetter seg som mulig statsminister eller som inngiftet i familien, ifølge rapporten.

Antisiganisme, altså fordommer og hatytringer om romer, er svært utbredt i Norge. Likevel har kampen mot denne diskrimineringen hatt liten plass i det antirasistiske arbeidet. Hvorfor er det sånn?

– Jeg har lest denne Fafo-rapporten flere ganger, og den sosiale aversjonen mot romer som kommer fram er veldig alvorlig. Likevel har jeg oftest sitert rapporten på diskriminering av muslimer, sier Linda Noor, daglig leder i den minoritetspolitiske tankesmien Minotenk.

Hun vedgår at antisiganisme har vært en blindsoner i den antirasistiske bevegelsen i Norge.

– Jeg tror det handler om at romer er en så liten gruppe. Hvis man ikke har mange talspersoner og organisasjoner som kan uttale seg ofte og tydelig, kan det bli vanskelig å sette tematikken på agendaen. Men som bevegelse har vi et stort ansvar her, og vi har ikke vært gode nok til å inkludere denne minoriteten, sier Noor.

Ubrukt begrep

At selve ordet *antisiganisme* er ganske ukjent og lite brukt i dagligtalen, sier noe om kunnskapsmangelen som finnes, medgir Linda Tinuke Strandmyr. Som daglig leder i Antirasistisk senter ser hun også at diskriminering av romer har vært lite jobbet med i den brede, antirasistiske kampen. Hun peker på at både det å være få og særlig utsatt, kan ha hindret romer i å bli en velintegret del av arbeidet mot rasisme.

– Storsamfunnet og utdanningssystemet må ta sin del av ansvaret, men sivilsamfunnet spiller også en viktig rolle her. Tilbakemeldingene jeg har fått tyder på at mange romer kjenner at de står veldig alene. Det er vi nødt til å gjøre noe med, sier hun.

– Det handler også om klasse. Om mange i en gruppe har begrensede sosioøkonomiske muligheter, kan det minske forståelsen og empatien i majoritetsbefolkningen. Og det er problematisk, sier hun.

Fortidens betydning

Både Noor og Tinuke Strandmyr trekker fram den norske statens historiske overgrep mot romer som en av årsakene til at diskriminering av gruppen fremstår som en «glemte» form for rasisme. Siden 1998 har romer hatt status som nasjonal minoritet i Norge. Samme år ba statsminister Kjell Magne Bondevik om unnskyldning for statens behandling av romanifolket/taterne. Først i 2015 kom statsminister Erna Solberg med en offentlig beklagelse av den «rasistiske ekskluderingspolitikken» overfor norske romer.

– Den lange, systematiske, statlige undertrykkningen kan ha noe å si for fordommene som eksisterer i dag, selv om romer har sterkere beskyttelse nå, sier Noor.

Tinuke Strandmyr mener Norge har ikke gjort det nødvendige oppreisningsarbeidet overfor nasjonale minoriteter som romer.

– Det har blitt unnskyldt i det stille og fått altfor

LINDA NOOR
Daglig leder Minotenk

lite fokus. Og hvis ikke staten og utdanningssystemet anerkjenner diskriminering, er det vanskelig å tro på at den er reell, sier hun.

Planen som uteblir

De siste årene har norske regjeringer utarbeidet en rekke handlingsplaner mot forskjellige former for diskriminering og rasisme, som *Handlingsplan mot antisemittisme* (2016-2020), *Strategi mot hatefulle ytringer* (2016-2020) og *Handlingsplan mot diskriminering av og hat mot muslimer* (2020-2023). Så langt finnes det ingen handlingsplan mot antisiganisme. *Regjeringens handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion* (2020-2023) nevner ikke antisiganisme, og ingen av de 50 tiltakene er særlig rettet mot denne formen for rasisme. Til sammenligning er antisemittisme omtalt 15 ganger.

I 2009 kom riktignok Jens Stoltenbergs regjering med en handlingsplan som skulle bedre levekårene for romer i Oslo, og som inneholdt tiltak som voksenopplæring, veiledningstjenester og informasjon til majoritetssamfunnet om norske romer. Fem år senere konkluderte imidlertid Fafo med at planen ikke hadde oppnådd bedre levekår eller mindre diskriminering. Forskerne mente det skyldtes lite kunnskap om gruppen, og at romer ikke ble tilstrekkelig lyttet til i prosessen. De pekte også på at relevante organisasjoner ikke ble involvert.

Varaordfører for Ap i Oslo, Abdullah Alsabeehg, er en av pådriverne bak partiets antirasistiske arbeid. Han tror også at mye av årsaken til at arbeidet for romers rettigheter har gått sakte framover, ligger i kunnskapsmangel.

– Mange kjenner ikke til historien, og har en oppfatning om at Norge har en veldig homogen befolkning, med lite mangfold. Men sannheten er at vi alltid har hatt mangfold, historisk sett. Vi er jo en nasjon sammensatt av veldig mange forskjellige etnisiteter.

LINDA TINUKE STRANDMYR
Daglig leder Antirasistisk Senter

ABDULLAH ALSABEEHG
Varaordfører i Oslo

Alsabeehg tror også en av grunnene kan være at romer er en liten minoritet, som tradisjonelt har deltatt lite i den offentlige debatten. Han trekker fram et eksempel fra da han var elev på Ulsrud videregående skole. Han gikk sammen med ei romsk jente som sa at hun og søsteren var den første generasjonen i familien som fullførte VGS.

– Jeg syntes det var rart da, men det er klart at det også er en faktor. Mange har vært utenfor utdanningssystemet og hatt lite mulighet til å skrive i avisene, være på radio, snakke sin sak i mediene.

– *Romer er en av gruppene som er diskriminert mest i Norge. Er det behov for en handlingsplan mot antisiganisme?*

– Jeg har størst tro på handlingsplaner som er for alle, slik som handlingsplanen mot hatefulle ytringer. For det handler mye om de samme problemstillingene, og det er ofte de samme som står bak hat mot forskjellige minoritetsgrupper. Det er gjerne nynazister eller høyre-ekstreme som ytrer seg negativt mot flere. Jeg tror det er viktigere å følge opp handlingsplaner som gjelder alle enn å lage nye.

– *Kan små grupper som romer bli oversett om de ikke får et eget politisk fokus?*

– Det er en risiko for det. Vi trenger også at interesseorganisasjoner representerer disse gruppene, at noen klare profiler kjemper for deres sak.

– *Hvilket ansvar har politikere for å ivareta rettighetene til denne gruppa?*

– Vi må se alle, og det er veldig vanskelig. Jeg er opptatt av at politikken ikke styres av hva som er på dagsordenen i mediene. Romer er ikke ofte på dagsordenen, men det betyr ikke at vi politikere ikke skal mobilisere for denne gruppen. Vi må se dem også.

Tid for handling

Organisasjoner som Minotenk må oppsøke romer aktivt, og arbeide mer målrettet for å inkludere dem, fastslår Linda Noor. Hun vil også være med å synliggjøre den omfattende diskrimineringen mer. Når det gjelder grunner til at denne gruppen har fått lite oppmerksomhet, lurer hun på om det kan ha utspring i en ubevisst tanke om at det å koble to diskriminerte grupper sammen, kan gjøre at de rammes hardere.

– Minotenk har alltid hatt mange med muslimsk bakgrunn i våre nettverk, og kvinner med hijab er like upopulære i Fafo-undersøkelsen som romer. Da blir man kanskje mer opptatt av den diskrimineringen som er nærmest en selv, men det er noe vi må motvirke. All diskriminering og rasisme er alvorlig, og vi må stå opp for hverandre, sier Noor.

Hun mener det er åpenbart at det trengs en handlingsplan mot antisiganisme.

– Det har skjedd mye på området antisemittisme de siste årene og det er veldig bra. I likhet med romer gjelder antisemittisme også en liten minoritetsgruppe, med grusomme historiske erfaringer med undertrykkelse og forfølgelse, og som fortsatt utsettes for hat i dag. Det er rett og slett på tide at det settes mer søkelys på romenes situasjon også, sier hun.

Om situasjonen skal endres, må den prioriteres gjennom valg, sier Tinuke Strandmyr i Antirasistisk senter. Senteret har fastsatt at de skal rette fokus på diskriminering av urbefolkning og nasjonale minoriteter i sin virksomhetsplan.

– Det er både fordi vi ser utfordringen selv, og fordi vi vil svare på tilbakemeldingene vi har fått fra dem det gjelder. Vi har en plikt til å følge dem opp. Deres kamp er like viktig som andres, sier hun.

– Det går framover, men altfor sakte

Den norske mediedekningen av romer har vært preget av fordommer og feilaktighet. Natasha Bielenberg vil sende journalistene tilbake på skolebenken.

– Først ville jeg si nei, jeg orket ikke være med, sier Natasha Bielenberg.

Hun ble spurt om å delta i NRK-programmet «Ikke spør om det» i fjor, der minoriteter som samer, muslimer og romer svarer på spørsmål som er sendt inn anonymt av publikum. Bielenberg er koreograf og artist, datter av den russiskfødte sangerinnen Raya Bielenberg, og en av dem som har arbeidet for å fremme romsk kultur, særlig musikk, sang og dans, i Norge. Selv kaller hun seg sigøyner, har drevet musikkfestivalen Yagori siden 1999, og vært norsk representant for International Romani Union.

Natasha Bielenberg var i utgangspunktet skeptisk til NRK-programmet, men så kom hun på at det kunne være fint å vise at moren hennes fortsatt var i full vigør. De to bestemte seg for å delta. Der fikk de spørsmål som «Får dere penger av Nav i tillegg til tigging?», «Hva tenker du om at dere alltid blir sett på som kriminelle?», «Hvorfor er dere så vakre?» og «Må dere spille trekkspill?»

– Jeg holdt på å le meg ihjel av spørsmålet om trekkspill. Og det med at vi er vakre må jo bare ta som et kompliment, sier Bielenberg og flirer.

– Men det er en stor kunnskapsmangel som blir synlig i spørsmålene. Særlig når det gjelder inntrykket om

at alle går på Nav eller er kriminelle. Folk vet så lite om oss, det er det som er problemet. Og jeg tror at mediene har mye av skylden, sier hun.

Å nyansere bildet

Norsk presse har i lang tid omtalt romer i svartmalende ordelag. Gjennom 1900-tallet var typiske ord som ble brukt om romer «uvesen», «landeplage», «sjenerende» og «renn på dørene», ifølge boka *Mistenkelige utlendinger: minoriteter i norsk presse gjennom hundre år*, av Elisabeth Eide og Anne Hege Simonsen. De trekker fram at kildene ofte var lokale myndighetspersoner, og at mediene adopterte deres «politiblikk» – som hele tiden fokuserte på kriminalitet.

Utover 2000-tallet gikk mange av de samme negative stereotypene igjen. Bielenberg skrev i 2012 et temahefte om antisiganisme, stereotyper og diskriminering av romer for Holocaust-senteret, sammen med Maria Rosvoll. Formålet var å nyansere en ofte fordomsfull debatt i mediene. Ideen til heftet sprang ut av et spørsmål stilt av Natasha Bielenbergs mor: «Hvorfor hater majoritetssamfunnet romer så inderlig?» Noe av svaret lå i mediedekningen.

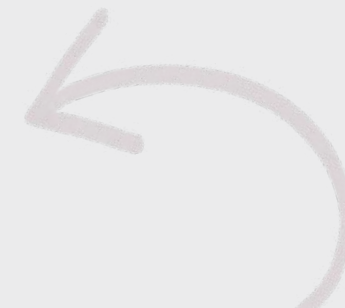
Mor og datter Raya og Natasha Bielenberg i NRK-programmet «Ikke spør om det»

Journalister skriver ut i fra hva de ser og hører, og om det ikke finnes bedre fremstillinger, fortsetter de å reprodusere gamle myter og fordommer

– Det fantes ikke et lignende hefte fra før, på tross av at vi er et utstøtt folk, og det trengs større bevissthet om hvordan vi blir behandlet i offentligheten, sier Bielenberg.

– Journalister skriver ut i fra hva de ser og hører, og om det ikke finnes bedre fremstillinger, fortsetter de å reprodusere gamle myter og fordommer, sier hun.

Særlig har dekningen av tilreisende romer i Norge vært preget av gruppeforestillinger om romer som uønsket og et «ordensproblem». I en studie som tar for seg nærmere 18 000 nyhetsartikler publisert mellom 2005 og 2015, finner forskerne Are Vegard Haug og Hilde Salte at kun 15 prosent omtalte romer i positive ordelag. Ellers knyttes de til ord som tigging, kriminalitet, menneskehandel og søppel. Mediene fungerer til dels som maktens medløper, der de for eksempel siterer politiet på at 2000 romer vil komme til Norge og utgjøre «en tiggerinvasjon», når tallet senere viste seg å være mellom 300 og 400. Haug og Salte påpeker at det i mediene mangler bevissthet rundt romenes diskrimineringshistorie, og finner en «påfallende kontinuitet i medias beskrivelse av minoriteten». Dette på tross av at beskrivelsene ofte er i strid med forskning på feltet.

Gjentagende fortellinger

I 2017 viste NRK dokumentaren «Lykkelandet», som ble Brennpunkts mest sette program noensinne. I dokumentaren hevdes det at romer som tigger i Bergen er del av et organisert kriminelt nettverk og at pengene går til lumske, rike bakmenn. Dokumentaren bruker omstridte virkemidler som skjult kamera og spaning, og er gjennomgående lydlagt med trekkspillmusikk. Over en million har sett programmet, og det har mottatt både ros og kritikk.

– Jeg ble fortvilet da jeg så den. Dette er mennesker som kommer fra forferdelige forhold i Romania. Og selv om det sikkert er noen som vil tjene på andre, er det ikke alle som er sånn, sier Bielenberg. Hun påpeker at medie-dekningen har blitt noe bedre de siste tiårene, og at pressen later til å være mer aktsomme rundt nasjonalitet og etnisitet, men at det fortsatt henger igjen mange gamle fordommer.

Særlig har dokumentaren fått motbør for å presentere et misvisende bilde av tiggermiljøet, som ikke er i tråd med forskningen som finnes. Fafo-rapporten *When Poverty Meets Affluence* fra 2015 slår fast at de fleste romske tiggerne i Norge reiser fra ekstrem fattigdom og dårlige levekår i Romania. Den bygger på en omfattende

studie av tiggings i Oslo og andre store byer i Skandinavia, og konkluderer med at pengene når dem som virkelig trenger dem. At de ikke går til rike bakmenn med palasser i Romania. Rapporten avkrefter også en rekke myter, som at romer ikke vil jobbe, men foretrekker å tigge. Likevel er det fordommene fra dokumentaren Lykkelandet, og annen negativ mediedekning, som later til å ha satt seg i offentligheten. I hvert fall om man ser på spørsmålene som blir stilt i NRK-programmet «Ikke spør om det».

Hva må gjøres om vi skal komme oss videre? Forsker Elisabeth Eide holder fram at journalister må skaffe en dypere forståelse ved å lese seg opp på historier om diskriminering i storsamfunnet. Hun påpeker også at de er nødt til å snakke med menneskene som tilhører de ulike minoritetsgruppene, og tenke gjennom hvordan et krimfokus lettere blir stigmatiserende for en hel minoritetsgruppe, mens det ikke blir det for kriminelle i flertallsbefolkningen. Natasha Bielenberg etterlyser også en mer kunnskapsrik dekning.

– Mediene må skjerpe seg. De må sendes tilbake til skolebenken og få seg en historietime.

Jeg og moren min har i alle år slåss for rettighetene våre, og prøver å motvirke stereotypier. Og det går framover, men altfor sakte, sier Bielenberg.

– Mediene må skjerpe seg. De må sendes tilbake til skolebenken og få seg en historietime.

Etter å ha lest denne utgivelsen håper vi du sitter igjen med mer innsikt, og et ønske om endring. Men hva kan du egentlig gjøre?

SI I FRA!

Det kan være lett å lukke øyne og ører dersom man er vitne til rasisme, men å si ifra kan være oppdragende for den som utsettes for den. Hvis du leser eller ser rasistiske utsagn mot romer på internett, kan du rapportere innholdet og/eller bruke kunnskap for eksempel fra dette heftet til å argumentere og forklare. Å være passiv kan bidra til å normalisere fordomsfulle utsagn. Innholdet kan rapporteres til siden eller redaksjonen som er ansvarlig, eller til politiets side for tips om hatefulle ytringer på internett.

MELD INN HENDELSEN

Å dokumentere og rapportere hendelser kan bidra til å synliggjøre fenomenet. Rasisme kan også være straffbart, og i slike tilfeller bør saken anmeldes til politiet. Du kan også registrere saken på Antirasistisk Senters nettsider. Dersom den som er utsatt for rasisme ønsker det, kan du be om gratis juridisk bistand fra Diskrimineringshjelpen og Meglingsbenken (DiMe). Er du usikker på om du har vært vitne til diskriminering, eller hva du skal gjøre, kan du få veiledning fra Ligestillings- og diskrimineringsombudet. De har lav terskel for å gi informasjon og bistand.

ØK DIN EGEN KUNNSKAP

Mange i Norge kan lite om romer og rasismen de utsettes for. Fordommer er holdninger basert på manglende kunnskap, og å lære mer er derfor et godt sted å starte. Når du har lest deg opp: Del kunnskapen med venner og familie!

Vi anbefaler

«Romani Liberation. A Northern Perspective on Emancipatory Struggles and Progress» av Jan Selling, 2022

«Zolo Karoli. En europeisk historie» av Maria Rosvoll, 2021

«Kjærlighet i tiggernes tid» av Guri Riksaasen, 2019

«Romaphobia: The Last Acceptable Form of Racism» av Aidan McGarry, 2018

«Et uønsket folk. Utviklingen av en 'sigøynerpolitikk' og utryddelsen av norske rom 1915-1956.» av Jan Alexander Svoboda Brustad, Lars Lien, Maria Rosvoll og Carl Emil Vogt, 2017

«Antisiganisme, stereotypier og diskriminering av rom». Temahefte fra HL-senteret av Maria Rosvoll og Natasha Bielenberg, 2012

NRK-programmet «Ikke spør om det» om norske romer, desember 2021 (sesong 4)

Kilder

- Eide, Elisabeth og Simonsen (2007): *Mistenkelige utlendinger: minoriteter i norsk presse gjennom hundre år.*
- Europarådet (2022): *Roma History and Holocaust.* Hentet fra <https://www.coe.int/en/web/roma-and-travellers/roma-history/-/holocaust>
- Europarådet / European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), (2011/2020): *General Policy Recommendation no. 13 on Combating Antigypsyism and Discrimination against Roma.*
- Fafo (2015): *When poverty meets affluence. Migrants from Romania on the streets of the Scandinavian capitals.*
- Fafo (2019): *Holdninger til diskriminering, likestilling og hatprat i Norge. 2. utgave*
- Haug, Are Vegard og Salte, Hilde (2016): *Medias dekning av tilreisende romfolk i Norge. En kamp om sannhet?*
- HL-senteret (2015): *Å bli dem kvit. Utviklingen av en 'Sigøynerpolitikk' og utryddelsen av norske rom.*
- HL-senteret (2017): *Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2017. Befolkningsundersøkelse og minoritetsstudie.*
- Kirkens Bymisjon (2022): *Kartlegging av bostedsløse EU-migranter i Oslo* (publiseres høsten 2022)
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2020): *Meld. St. 12 (2020-2021) Nasjonale minoriteter i Norge - En helhetlig politikk*
- Norsk senter for menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo (2015): *Temarapport: Kriminalisering av hjemløshet i Oslo. En undersøkelse.*
- Rosvoll, Maria og Bielenberg, Natasha (2012) *Antisiganisme, stereotyper og diskriminering av rom. Temahefte fra HL-senteret*

Myteknuseren er en oversatt og tilpasset versjon av myteknuseren som er utarbeidet av European Roma Rights Centre (ERRC)

Takk til

Alle bidragsytere - og særlig dem som deler sine erfaringer med antisiganisme

Romano kher for bidrag og samarbeid

Balder Hasvoll, Gyrid Gunnes,
Arnhild Taksdal, Sigmund Hegstad,
Inger Sigfridsson, Gorm Gaare,
Amund Bakke Foss, Trond Torsvik,
Elisabeth Eide, Solvor Mjøberg Lauritzen,
Deichman Grünerløkka

